

EVANGYÉLIOMI PROTESTÁNS LAP.

Megjelen minden héten egyszer pénteken egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt negyedévre 1 frt 50 kr. — Hirdetések díjaszáz szóig 1 frt, kétszáz szóig 2 frt, a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr. 3-knál 70 kr. bélyegdíj 30 kr; csakis egyház és tanodát érdeklő hirdetések fogadtatnak el. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Fűvészkert-utca, 1078. sz. a. intézendők.

Miként kell tekintenünk a tudomány felfedezéseit és a bölcészet szemlélődéseit (speculatio)?

Dr. M'Cosh princetoni tanár felolvasása az egyetemes prezbitéri ülésen.

1) Miként kell a vallásos embereknek tekinteniök a természettudományi felfedezéseket? Valónak kell venniök és el kell ismerniök, hogy a tudománynak megvan a maga módszere és midőn az követtetik, az eredmény biztos. Ezen módszer először világosan Bacon által fejtették ki s azóta tökélyesült a gyakorlás által és azon mód gondos figyelése által, melyszerint a felfedezések tettek. Egy okos ember sem szegül az inductio által megállapított törvény ellen. Én hiszem, hogy Isten igéjének bőséges bizonyítéka van önmaga mellett. De azt is hiszem, hogy oly törvények, mint a nehézkedés, a vegyrokonság és az erő conservatiója (fenmaradása) oly bizonyíték által támogattatnak, melyet egy józan eszű ember sem fog kétségbe vonni. A vallásos emberek gyakran ártottak ügyöknek azáltal, hogy tagadtak a tudományban oly igazságokat, melyek illetékes bizonyíték által voltak megállapítva. De az a kérdés merül fel, hogy mit tegyen a vallásos ember, midőn oly állítólag vett felfedezés tétetik, a mely az Isten igéjével összeegyeztethetlenné látszik?

Először végére kell járnia, hogy vajjon a törvény megvan e állapítva a tényi inductio biztos módszere által? Lehet, hogy ő nem illetékes a munka végrehajtására; de találni fog illetékes embereket, kik azt helyette megtegyék. Így p. o. Dr. Bastian azt tartja, hogy ő képes eseteket hozni fel az önkéntes származásra; azonban másfelől Huxley és Tyndall tanárok határozottan erősítik, hogy azon bizonyíték, mit ő előhoz, hiányos. A vallásos emberek átengedhetik e kérdés eldöntését a tudományos embereknek. Elöttem ez oly kérdésnek látszik, melylyel a keresztyéneknek, mint keresztyéneknek, nincs semmi közük. A bibliában hívök anélkül, hogy következtetlenség vádjával illettethetnének, állíthatják, mint Augustinus tevé, hogy van származás, nem ugyan ok nélkül, hanem szervezett (organised) ok nélkül. De egyszersmind biztosan mondhat

ják, hogy az önkéntes származás tana nincs megállapítva az inductio kánonjai szerint, és azon régi tan, omne vivum ab ovo, nincs lerontva. Ha a tan befogott bizonyulni, lesz elég idő annak vallásos jelentősége után vizsgálódni. Lehet épen annyi vallás, vagy vallástalanság, a szerint a mint az emberek használják azt, az önkéntes származás tanában, mint Huxleynél azon protoplasmá-óceán*) tanában, melyből minden élő dolog származik. A vallásos emberek szilárdan megmaradnak a mellett, hogy az élet oka, legyen az szerves, vagy szervetlen, Istentől származik.

Másodszor, feltéve, hogy a törvény az inductio kánonai szerint megállapítottatik, mi a vallásos emberek teendője? Azt tartom, hogy esztelenség volna tőlük annak ellenállani. Az, a ki hisz Istenben, bizonyos a felől, hogy az igazságnak mindig összehangzónak kell lennie és az, a kinek felvilágosult hite van az írásban, bizonyos a felől, hogy a tudománynak egy igazsága sem mondhat annak ellent. Ő tehát keresni fogja a vallásos jelentőséget amaz új felfedezésben. Nagyon valószínűleg csakhamar reá fog jöni, hogy az nem ellenkezik semmi valódi igazsággal, avagy Isten igéjének semmi elvével, hanem pusztán csak valami népies, vagy hagyományos hívéssel, mit rektifikálni kívánatos. — Kegyes emberek megütődtek, midőn Copernicus és Galileo azt erősítették, hogy a föld forog a nap körül, holott az írások annyira világosan szólnak a napfelkelésről és naplemenésről, a mint tenni, hogy megjegyezzem, magok a csillagászok is még folyvást kénytelenek. Keresztyéneknek esett fájón, midőn Newton demonstrálta, hogy a planéták számtani törvény által szabályoztatnak, elfeledvén, hogy az írások arról szólnak, hogy Isten „a földet mint a semmin úgy függesztette fel“; és hogy az Isten hatalma oly világosan láttathatik a törvény által kormányzott rendszerben, mint a törvény nélkül folyó működésekben. Ezen század kezdetén vallásos emberek voltak, kik ellenszegültek a geológiának, mint a genesissel összeegyeztethetlenné. Most már ki van mutatva, hogy a Mózes által ezelőtt há-

*) Protoplasma = ösképnye.

romezer évvel adott elbeszélés bámulatos összhangban áll a geológiával, a világ alakulásának egymásután következő napjait, vagy korszakait illetőleg. Napjainkon belől azon, kimutathatólag már Leibnitz által elősegített, tant állították fel Mayer, Dulong, Joule és mások, hogy az erőmennyiség az universumban mindig egy és ugyanaz; és némelyek szeretnék tudni, hogy vajjon ez nem helyezi-e Istent kívül az ő világán, elfeledvén, hogy ezen összerő egyenesen az Isten hatalma, oly módon és szabály szerint működven, a mint Ő megszabta. Ugyanazon benyomás mélyebb fokozódhatik, ha bebizonyíttatik, a minthogy úgy látszik, hogy a tudományos emberek azon a ponton vannak, hogy bebizonyítsák, hogy a nehézkedés egy modificatio (nem valami nagyon erős) Isten azon egy nagy hatalmában, mely törvény szerint működik az Ő saját dicsőségére és a mi javunkra. Napjainkban a legélesebb vita dühöng a fejlem kérdése körül, midőn a scientisták túlmennek az élettelenen és behatolnak az élő természet titkaiba s mutogatják, hogy törvény uralkodik úgy egyikben, mint másikban, a törvény lévén most már a successio törvénye. „Hypothes non fingo“ — szokta Newton mondani; de a mai időben azzal dicsekesznek sokan, hogy „hypothes non fingo.“ Én azt hiszem, hogy a hypothesisok formálása lényeges lépés a felfedezések tevésében. Fel lehet megengedhetőlegesen vennünk, hogy a törvény ilyen meg ilyen és aztán tovább lehet mennünk annak igazolására. Maga a nehézkedés is először egy hypothesis volt a Newton lelkében, abba hagyva egy időre, midőn tudtára adott mérések nem látszottak azt fentartani, de újra felvéve, midőn jobban bizonyított tények megerősítették azt. De aztán egy hypothesis csakis felvételnél tekintendő mindaddig, míg széles és gondos tényi inductio által meg nem állapíttatik. A hypothesis, meg lehet engedni, néha hasznos, mielőtt az positive megbizonyíttatnék, mint tények tömegének összesítője és kifejezője. Így van az, hogy voltak oly hypothesisok, mint „sarki erők“, „fényarkulás“, „világegyetemi aether“, ideiglenesen valami célra szolgálván, de most már, inkább úgy gondolom, elavulva és azon ponton lévők, hogy elenyészszenek. Ezen felvételek nem fejezik ki, én azt hiszem, az exact igazságot, és ha szigorúan keresztül vitetnének, nagyon komoly tévedésbe helyeznének bennünket.

Tényleg véve, még a legjobb tudományos hypothesisoknak is módosíttatniok és alkalmaztatniok kell újra meg újra, mielőtt a tényekhez pontosan illenének. Így azon tudományos embereknek, kik a világosság rezgési elméletét vették fel, keresztbe kelle a rezgéseket tenniök és nem vinniök tovább, mielőtt a tüneteményeket kimagyarázhatnák. Nos! ez azon nézet, mit én a fejlem hypothesiséről tartok. Összes tudományos ifjabb embereink bizonyosak arról, hogy az fontos igazságot tartalmaz és a vallásos emberek

csak ártanak ügyöknek, ha azt tagadják. Azok közülünk, kiknek művelt ifju emberekkel kell érülközniök, tudják, hogy azon esetben, ha mi azt állítanók, hogy nincs semmi olyas dolog, mint a fejlődés, kinevettetnénk azoktól és elvesztenők minden befolyásunkat. Az irás telve van fejlődéssel. A zsidó igazgatás előállott a patriárkhaiból és a keresztyén a zsidóból, és én hiszem az a boldog évezer*) elő fog állani a jelen hittérítői oeconomiából. De a fejlem, mig sokat kimagyaráz, nem tud kimagyarázni mindent. — Magában foglal az valami eredetit, a miből a dolog kifejlődve előálljon. A tényleges kifejlés, a maga rendjével és céljával, alaki és célú okával, világosan egy kormányzót foglal magában, hogy azt dirigálja. Sok fontos tünetény van, melyek nem származtathatók testből, — azaz anyagi és mechanikai működésből. Egy ember sem képes megmutatni, hogy miként állhat elő élet az élettelenből; miként idéztethetik elő érzés, fájdalom és öröm az érzéketlenül, miként lehet a tudás atomok képessége, vagy az öntudat — a mi az én tudása — oly tárgy tulajdona, a mi nek semmi énje nincs; vagy miként tétethetik összevetés és egyesítés által a tömecs gondolkodóvá, különböztetővé, okoskodóvá, vagy felemelkedővé az erkölcsi jó és rossz, szentség, tökéletesség, végetlenség fogalmaira. Itt egy oly eredmény áll előttünk, melyhez megfelelő okot kell keresnünk és ezt nem tudjuk megtalálni az érzéki képességben; vagy anyagi erőben. Ezen tények elvitázhatatlan logikával követelik tőlünk lélekre, akaratra és Istenre hivatkoznunk. A jelenkor tudományának az a nagyszerű feladata, hogy határozza meg szigoruan, hogy a fejlemtan mit tehet és mit nem tehet. A vallásos emberek megengedhetik, hogy folyjon a nyomozódás és vita tovább s biztosságban érezhetik magokat a felől, hogy midőn az meg fogta a hypothesisnek adni mindazt, a mit csak az az észokiság valami látszatával követelhet, akkor is véghetetlenül széles régió marad fenn a vallás birodalma gyanánt, nem ismeretlenül, mint Herbert Spencer tartja, de oly világosan ismertette, mint az a föld, melyre a nap süt s hol láthatjuk, hacsak szemeinket be nem zárjuk, a célú, az erkölcsi kormányzást és Istent, ki mindenekben és mindenek felett van. A természettudomány, legelőhaladottabb formáiban, ma jobban összhangozni látszik az irással, mint összhangzott a mult században, vagy a mostani elején. Lagrange és Laplace azt bizonyíták akkor, hogy a természet, ha semmi közbe nem jő, tovább foly mindörökké; és ezen városban (t. i. Edinburgban) Playfair a természet öröktől fogva örökké tartó folytonosságáról tanított. Senki, még Paley, vagy Chalmers sem, fedezett fel a természetben valami bizonyítékot rosztól, rendetlenségről és zavarról. Mikor a természetphilosophia és természettheologia az egekre tekintett,

*) Krisztus teljes uralma a földön, millenium.

ott csak egyetemes és örök állandóságot és hármóniát tudott felfedezni. Növények és állatok csak minden egyes szerv minden másikhöz és az egészhez illő voltának kipuhatólásáért vizsgáltattak.

De mindez az utóbbi néhány év alatt megváltozott. Az egekre úgy volt szokás tekinteni, mint az állandóság megtestesítőjére és jelképezőjére; de most már ki van nyilvánítva, hogy azok csillagporból állottak elő. A nagytehetségű férfi (t. i. Dr. Tait, a természetbölcsezet nagytekintélyű tanára az edinburghi egyetemen B. E.), ki most a Playfair székében ül, azt beszéli nekünk, hogy „tudományunk minden részletei és különösen ama szép rész, az erő dissipációjára utalnak, mely nem származhatott jelenlegi törvény által, mely törvény érzékelhető anyagé és annak erejéé, [valami gondolható előző elrendezettségből.“ Sir Thomson Vilmos és Herbert Spencer arról biztosítanak bennünket, hogy a dolgok jelen állapotának véget kell érnie, hogy ezen világnak tűz által kell megégnie — egy oly igazság, mit egy galileai halász egy vagy másképen ezelőtt tizenhatszáz évvel tudott.

A materialisták kénytelenek tekintetbe venni az állatok fogyatkozásait épen úgy, mint azok szépségeit és jólétét. A nagy természetbölcész Helmholtz mondása gyakran idéztetik, hogy ha egy ügyes ember egy mai szemorvosnak oly fogyatkozásos eszközt vinne, mint a szem, megfizetne azért neki. Én láttam száz beteg szem mintáit, és azt mondják, hogy kétszer annyi betegség van még, miknek a szem alá van vetve. Vannak physiologok, kik szenvedélylyel foglalkoznak, mintha gyönyörködneek benne, azon finoman kinzó fájdalomtól kísért pusztításokkal, miket a felsőbb állatok és emberek testein, az ezeken táplálkozó élődi rovarok visznek végbe. Mi mindnyájan érezzük, hogy van fájdalom és nyomor jelenvaló világunkban; de a geológok arról informálnak bennünket, hogy volt valami évek millióin keresztül tartó létküzdelem, a melyben állatok fajai veszttek el éhséggel és oltattak ki hőmérsékváltozás, vagy egyéb katasztrófák folytán. A tudomány férfiai, kik oly szenvedélylyel szoktak foglalkozni a világnak s a természettudomány hatalmának rendjével és jóságával, most már keserűen panaszkodnak annak nyugtalansága és czéltalansága felett. Valami különös jelentőségű az a mai tudományos korbau, hogy tudósaink beismerik, hogy van rossz ezen a világon. Ime! a tény, melynek útján a kijelentés elővonul, miglen odáig halad, hogy gyógyszer mutat föl a „testtől levő Igében“. Tudósaink ugyanoly következtetésre jutottak, mint a predikátor (Préd. könyve I. 8.) „Egyenként ezek a dolgok mint fáradoznak, senki nem mondhatná meg; nem elégednék meg a szem látván, sem bé nem teljesednék a fül hallással. A mi volt, ugyanazon, a mi ezután is léssen; és a mi most léssen, ugyanazon, a mi ennekutána is léssen; és semmi nincsen új dolog a nap alatt.“ Mindnyájan tudjuk és érezzük, mily igazán szólott ama lánlelkű férfiú, midőn ezt mondá: „Mert jól tudjuk, hogy minden teremtett állatok egyetembe fohászkoznak, és együtt mindez ideig mintegy szüléshez készülvén keseregnek.“ Előhaladt scientistáink (tudományokaink) most már egyesülnek ezen fohászkozásban. A természet nyögései viharok, szélvész, földrengések, vulkánok formáiban, csalódások, boldogtalanság

és halál daemoni alakjaiban most már tudósaink szívének fenekéről fakadó nyögésektől hangzanak vissza. A két Mill, az apa és fiú, semmi mély nyomát nem találák a világ tökéletességének és mélyen át valának hatva annak bajaitól, egyikök sem tekinté azt Istenhez méltónak. Comte a test tagjaira, mint p. o. a szemre és a tüdőre szokta figyelmét szegzeni, a melyek annyira ki vannak téve annak, hogy megromoljanak, és a melyek az ő állítása szerint könnyen helyettesíthették volna magukat oly organumokkal, melyek nincsenek betegségnek kitéve. — Helmholtz irgalmatlanul bánik a szem szerkezetének tökéletlenségeivel. Herbert Spencer kénytelen megengedni logikájánál fogva, hogy van valami valóság a tünemények felett, csakbogy mi egyedül a tüneményeket ismerhetjük. Tyndall tanár „Gyakorlati órák a magas Alpeseken“ czimű művében mondja, hogy van valami fagyasztó azon szörnyű erők szemlélésében, melyeknek az időközön keresztül való kiegészülése arról az elkomorító hatásról szól, mit a hegy kinézése, annak „időtől összevagdalt és megromogált“ magas szikláiról idéz elő. „Eddigél a benyomás, melyet az tett, a vad erő benyomása volt; azonban itt kérlelhetetlen hanyatlást látunk.“ Fiske, Herbert Spencer magyarázója Amerikában, ugyanazon hangon mondja: „Kevés van, a mi még értelmileg is kielégítő azon bámulatosban, mit a tudomány mutat nekünk az óriás világok felől, melyek kiközpontosulnak a ködös anyagból, kifejlődnek csudás erőpazarlással mindannak színtereivé, a mi nagyszerű és szent a szellemi törekvésben, szétpattannak és szétdurrannak ismét élettelen gőzlapdákká, csakbogy folytassák ugyanazon önkényes processust végnélkül, titáni erők esztelen buborékfuvási játékát élet, szeretet és vágyódás nélkül, szem elé állítva csak azért, hogy megsemmisíttessék.“ Senki szűkkörű és exclusiv hittudósaink közül, kik a természetet kicsinyleni szokták, hogy a kijelentést magasztalassák, nem denunciálta a természetet soha oly komolyan, mint teszik némelyek tudósaink közül, kik látják a roszt, de nem hívén a kijelentésben, nem látják a gyógyszert és nem hiszik, hogy „a teremtett állatok megszabadulnak a rothadandóságnak rabságától, az Isten fiainak dicsőséges szabadulásuk napján.“

2) Miként kell a keresztyéneknek — értem a művelt keresztyéneknek — tekinteniök a speculativ philosophiát? Üdvözöljék-é és elfogadják azt? Avagy visszatetszéssel néznek arra és elutasítják magoktól? Feleletünk e kérdésre gondos vigyázatot igényel.

Először, a keresztyén vallás nyíltan hivatva van, hogy illő legyen természetünkhöz és megfelelő annak szükségei kielégítésére, és nagy jó keletkezhetik abból, ha kifejtetnek az emberi lélek azon eszméi és érzelmei, melyekhez az alkalmazva van. Így van, hogy az ősidőkben, és a pogány gondolkozás adaléka gyanánt hitünkhöz, Sokrates, Plato, Aristoteles, Cicero; és így, hogy az új időkben, a természeti ész útján haladva, Descartes, Locke, Leibnitz, Reid és Kant kifejtették azon elveket, melyeken a theismus alapszik s melyekre az Isten igéje hivatkozik, mint p. o. az Isten lételet és a jó és rossz között való lényeges különbözést. Így van, hogy Butler és Chalmers felkeltek a lelkiismeret létezése mellett, és hogy Müller János védte a bűn valóságát, melyért a Krisztus vallása szerez váltságot. Minden oly vizsgálódást mélyebb természetünk iránt, gondos fejtegetést magasabb eszméink és vágyódásaink felől, minőket a magas német philosophok és Coleridge nyujtottak, fontolóra kell a keresztyén gondolkodóknak venniök és üdvözölniök, ha azok a megrostáló, logikai, vagy inductiv vizsgálatot kiállhatják.

Másodszor, minden ily philosophiai nyomozódást elkülönítve és elkülöníthetőnek kell tartanunk a biblia egyszerű nyilatkozataitól. A mennyiben az írásról van szó, vegyük azt úgy, a mint az van, vizsgálván, hogy mit mond az, nézvéen egyedül a szavakra s adván azokról exegesist, egyedül józan értelem és közönséges logika által vezetettve, mit még az egyszerű ember is ismer.

E ponton Dr. M'Cosh figyelmeztettetik, hogy szólási ideje letelt és így kénytelen beszédét bevégezni. Pedig ha van valami sajnálni való, az a veszteség, hogy a remek értekezés egy részétől az idő eltelte miatt meg kelle fosztatnunk, bizonyára olyan, Dr. M'Coshnál a széleskörű tudomány, kijelentésbe vetett erős hittel egyetemben, harszolja a nemes harszot a modern hitetlenség ellen. Ő röviden azzal végzi beszédét, hogy kijelöl bizonyos elveket, miket a keresztyén philosophok magok előtt tartanak s mikhez a gondolkozó ifjúság, mint árbochhoz kapcsolattassék, hogy a viharban el ne mosattathassék. Ez elvek következők:

a) Fenn kell tartania, hogy az igazság felfedeztetetik az ember által. Mert a dolgok addig jutottak, hogy vannak kitűnő férfiak, kik azt állítják, hogy semmiféle igazság nem érthetik el az emberi értelem által. „Részszerint vagyon bennűnt az ismeret.“ Igen, csak rész szerint; de ismerjük annyira a dolgokat, a lelket és anyagot, a dolgokat és nem csupán a látszat értelmében vett tüneményeket, nem is a dolgokat „magokban véve“, a mi egy jelentéstelen phrasis, hanem magát a dolgok dolgát, amennyire azok ismerőtehetségünk elébe terjesztődnek. Ily alapon építhetünk mi újabb igazságokat magasabbra, meg magasabbra. Ellene kell állnunk a nescientia tanának, amint az a német philosophok által neveztetik, vagy az agnosticis musnak, amint az most neveztetik. A vigyázatlan nyelv, mit Hamilton és Mansel használtak, Spencer által oly czélokra fordítottatott, miktől azon nagyhirű emberek visszaborzadtak volna. Az ismerés relativitása alapjánvéve helytelen elvének alakjában lappang az, hogy mi nem ismerjük a dolgokat, hanem pusztán csak a magokbanvéve ismeretlen dolgok viszonyait. E tévedéssel szembe kell szállni, kimutatván az Istentől nekünk adatott tehetségek által, hogy mi annyira ismerjük éppen a dolgokat magunkban és magunk körül.

b) Határozottan fen kell tartatnia, hogy Isten annyira ismertetik. Hamilton az ismeretlen istennek szentelt oltárra szokott hivatkozni, mit Pál látott, midőn Áthénbe ment; de elefelelte nekünk elmondani, hogy az apostol, azon oltárra vonatkozólag szólván, így szólott az áthénei emberekhez: „Akit ti nem tudván tiszteltek, azt hirdetem én néktek.“ Az Isten igéje tisztán kinyilatkoztatja, hogy Isten megismertethetik az ő munkáiból — „mert ami Istenben láthatatlan, e világnak alkotmányából és a tereintett állapotokból megértetvén, megláttatnak.“ Ki kell mutatni, hogy ez az ész tiszta tana. A kijelentésben az így megismert Isten mint velünk beszélő terjesztetik elő.

c) Erélyes ellenállásnak kell kifejtetnie napjaink uralgó materialismusa ellen, ennek lealacsonyító tendenciáival együtt. És ennek nem kevésbé kell tétetnie azért, mert annak ügyvédői azt mondják, hogy ők nem materialisták, ami szorosán megvizsgálva azt teszi, hogy ők, Humehoz hasonlólag nem hisznek sem lélekben, sem anyagban, mint állományokban, hanem pusztán csak mint látszatokban; azonban minden dolgot anyagi törvények által magyaráznak meg s minden értelmi működést illetőleg physikai alapra esnek vissza és így ténylegvéve mélyen materialisticus tendenciát adnak philosophiájoknak a közönséges felfogásban. Hagyathatik fen megengedhető tér véleménykülönbség számára a lélek és test között való viszonyt illetőleg

és a vallásos emberek soha ne ellenezzék az agyvelő és idegek működésére irányuló inductiv vizsgálódásokat; de másfelől határozottan fen kell tartaniok, hogy az anyag nem képes ki-magyarázni a lelki működést. A philosophia illetékes itt segélyökre lenni és kimutatni, hogy mily széles különbségek vannak a villanyos és idegi működés közt egyfelől, s az oly eszmék, mint az igazságé és végetlenségé, az erkölcsi jóé és Istené közt másfelől.

d) Fen kell tartania, hogy lényeges különbség van a jó és rossz között. E különbség eltávolíttatik egyfelől a pantheismus által, mely minden cselekvényt, sőt csalást, kegyetlenséget és házasságtörést is Isten cselekvényeivé tesz; másfelől a materialismus által, mely tagadja a szabadakaratot és minden tettet physikai szükségességgé tesz. Lehetnek megengedhető viták az erény lényegét és a lelkiismeret lélektani természetét illetőleg; de fen kell tartatnia, hogy a szentség, szeretet és könyörületesség jók magukbanvéve, és hogy a hazugság, hitszegés, igazságtalanság, gyilkosság rosszak magukbanvéve és büntetést érdemelnek.

e) Határozottan erősíttetnie kell, hogy van olyan dolog, mint a bűn, ami nem, mint némelyek állítják, csak pusztán negatio, hanem positiv tulajdonság. A hálátlanság éppugy valóság, mint a szeretet, a csalás éppugy mint az igazlelkűség s a gyilkosság éppugy, mint a szánalom és alamizsnanyújtás. Ez azon megmérhetetlen mélység emberi természetünkben, ami bennünket, amint azt érezzük, arra vezet, hogy nézzünk szét valamiért, ami azt betöltse. Ezek az igazság templomának alapkövei. A keresztyéneknek látniok kell, hogy ezen igazságok taníttatnak kollégiomainkban. Valamikor ezek tagadtatnak képző intézeteinkben, vagy a nyilvános sajtó által, az egyháznak lépéseket kell tennie, hogy ellenálljon azon befolyásnak. Ezen czélra birnia kellene annak férfiak testületével, mely megfelelne az első századok apologétáinak és azon vasárnap délutáni felolvasásoknak, melyek a puritán időszakban Angliában tartattak. Én valóban nem hiszem, hogy minden magános keresztyén, sőt hogy az evangyéliom minden szolgája is, hivatva volna harszolni a hitetlenekkel. Én ugy tapasztaltam, hogy némelyek azok közül, kik mint katonák léptek ki a küzdőterre, jobban használtathattak volna mint munkások a föld mívelésére, azaz az evangyéliom predikálására, vagy vasárnapi iskola tanítására. De az Isten egyházának, mely az igazság oszlopa és erőssége, szüksége van mindenhol oly férfiak testületére, kik a hit védőiként szerepeljenek mindazon pontokon, melyeken az támadtásnak van kitéve akár a természettudomány, philosophia, akár a tudományos criticismus részéről.

(Angolból)

Bethlendi Endre.

Szemle és vélemény

az „Evangy. Prot. Lap“-ban megjelent lelkészválasztási szabályok módosításáról irt némely czikkek felett.

(Vége.)

Ugyancsak e Lapok 1-ső évi folyamának 30-ik számában Veritas szól a lelkészválasztási szabályokról, még pedig a leghelyesebben, méltán állítja a szabad választásnak egyházi életünkre üdvös és éltető befolyását, azonban némi részben ő is módosítani kívánja azt, el is mondja véleményét hét pontban, melyeket, részemről én is legigazságosabbnak tartok.

Az 1876-iki Lapok 33—34. számaiban megirt Artándi

atyánkfia döngeti agyon a szabad választást az elegendő papjelöltekkel együtt, beszél egymást érő trónkeresőkről, árverezéstről, belbecsnélküli kapzsi emberekről; én nem merésznék prot. lelkészjelöltekről ilyen szavakban nyilatkozni. Különösen megbotránkozik azon, hogy a nagyhangú ujjoncok nyerik el a jobb eklézsiákat, s a már állomásokon levő lelkészek előmozdításáról szó sincs a szabályokban. De miért is, hiszen azon szabályok nem azért vannak, hogy a nagy családú talán szegény sorsuakat, gazdagabb helyre juttassák, különben, hogy a már állomáson levő jobb sorsra érdemesek előmozdittassanak, arra nézve nincs is törvényre szükség, a valóban érdemesek szabály nélkül is megnyerik azt, mert hírók, tehetségök messze elterjed, s az egyházak megnyerhetésén vetekednek egymással.*) — Mondja továbbá, hogy vannak olyanok, kik sorsok nyomasztó terhe alatt lesujtatva, így szólnak: „miért nem lettem más hivatalnok vagy éppen katona? ott legalább előléptetésre számíthattam volna — míg itt — bár csak úgy lettem a tisztí vizsgát, sőt talán még jobb sikerrel mint némely századosok sőt ezredesek is — teljes életemben közkatonának kell maradnom.“ Ha csakugyan vannak ilyenek, az igen szomorú dolog! s jobban is tennék szerintem ha csakugyan katonának mennének az ilyenek. De teljességgel nem ismerem a hasonlatosságot a kettő között. Van-e az egyenlő joggal, egyenlő szabadsággal bíró prot. papságban amazokhoz hasonló rangfokozat? Hát óhajtja A. atyámfia a csupán romlandó anyagi javakban álló századosi vagy ezredesi méltóságot? Hát csak közkatonaságnak tartja magasabb állását? ha igen, úgy nagyon sajnálom. Egyébiránt ha helyes volna is a hasonlat, még abból hogy valaki a tisztí vizsgát kitűnő sikerrel tette le, távolról sem következik, hogy ama méltóságokra érdemes legyen, nem az a bizonyítvány teszi az embert, ott lehet az ha nincs meg birtokosában, a mi földolog, az ügyesség, vitézség, tapintatosság, sokszor volt rá eset, hogy a közkatonára a csatában kitűntetett vitézségeért, magas hivatalra emeltetett minden tisztí vizsgái kitűnő bizonyítvány nélkül. Ez áll a lelkészekre nézve is, keveset ér kitűnő bizonyítványuk, ha nincs meg a belső kellék: szónoki tehetség, népszerűség, gyakorlatbani kitűnőség stb. Én ismerek lelkészt, a ki iskoláit kitűnően végezte, Ártándival szólva, a tisztí vizsgát is kitűnően tette, mégis most kisdud gyülekezetében is nevetség tárgya, mit használna ez, kitűnő bizonyítványával a nagyobb helyen? Ne irigyeljük a mások szerencsését, türrük békével a magunk sorsát, hiszen tudjuk mi hogy úgy fizet az Ur mindnyájunknak, „a kinek dolga mint érdemi.“

Ugyancsak az 1876-iki Lapok 43-ik számában ismét Sipos Károly elmélkedik a lelkészválasztási szabályok módosítása felett. Elmélkedése igen helyes annyiban, hogy: a szorgalmat, önművelődést, tiszta erkölcsiséget, szolgálati hűséget vagyis a valódi érdemet jutalmazni kívánja. ez ellen józanon senki kifogást nem tehet; de azon elmélkedését már nem tartom helyesnek, hogy az egyházakat osztályozván, a jó jövedelműeknek csakis a kitűnő bizonyítványuak közül való választást engedné meg, mert így nagyon meglehet, hogy — a fentebb érintett oknál fogva — sokszor kárt vallanának a jó jövedelmű eklézsiák, s méltatlankodva irigyelnék egy másik kis egyháznak talán elegendő bizonyítványu, de úgy lehet mégis kitűnőbb papját. Ha valahol itt áll legjobban a papi pályánál azon ismert példabeszéd: a kik az iskolában elsők, azok az életben gyakran

*) Fájdalom ritkán esik az meg, s csakis oly helyeken, hol a ker. értelmiség a ker. néppel fog kezeti. Szerk.

utolsók, nem azért pedig utolsók mert tehetségüket nem méltányolják, hanem azért, mert nincs mit méltányolni, nincs szónoki tehetség, megnyerő bánásmód az illetőben.

Czikkezők egyhangulag állítják, hogy vannak, kik nagy nehezen tudták átúszni theologiai pályájukat és a két lelkészképesítési vizsgát. Én kétlem, hogy sokan volnának olyanok, de ha mégis vannak, sohase tartsanak az érdemes kitűnők, hogy az ily jámborok elnyerik előttök a gazdag hivatalokat.*)

De hogy szörszálhasogatással ne vádoltassam, nem elmélkedem tovább a mások véleménye felett, hanem bátorkodom elmondani saját igénytelen nézeteimet is e tárgyra vonatkozólag.

Az érdemet és kitűnőséget én is kívánnám jutalmaztatni, de nem az iskolai kitűnőséget; az meg van jutalmazva ott az iskolában, hanem jutalmaznám az életben a gyakorlat terén felmutatott kitűnőséget és érdemet, mert abból lehet szerintem jó pap, a ki a szószékben s hívei között a gyakorlati életben is meg tud állani a maga helyén. Ezt fejti ki Zsigmond Sándor a „Figyelmező“ májusi füzetében megjelent cikkében, ő nem az emlékezésre, hanem a gyakorlatra helyezi a fősúlyt,*) ne is nézze senki oly rettenetes csillogó fényben azt a studiumokbani kitűnőséget, a képesség, szorgalom és tudvány mellett, szoktak annak lenni némi titkos rugók is előmozdító. Egyébiránt a valódi kitűnők előtt mindig tisztelettel visszavonulunk mi szerény elegendők, s ne is féltse azokat senki, mint eddig, úgy ezután is megtalálják azok a lelkészválasztási szabályok módosítása nélkül is érdemeik jutalmát.

A választási szabályok oly módoni alakítása sem helyes, hogy az egyházak bizonyos kijelölt egyének közül választhatnak egyedül, — a mint ezt n. t. P. K. esperest ur véleményezi, — mert feltehető, hogy a kijelöltek közül egyik sem fog tetszeni a választó egyháznak, legyenek azok bármily kitűnő egyének, hanem sokkal inkább ragaszkodik egy más valakihez, kit pedig azon törvények szerint megválasztania talán nem szabad; az ilyen csak visszavonást fogna okozni. Hányszor volt rá eset, hogy ha valamely egyháznak, kedvelt jelöltjét nem engedték megválasztani, az egyháztagok a legvakmerőbb ellenszegülésre vetemedtek. Ha az egyházmegye vagy esperest egy gyülekezetre ráerőszakolna mintegy valamely papot, soha sem tudná azt az a gyülekezet igazán megszeretni, és így működése sem lenne hasznos és idvességes, szerencsétlenné lenne téve ilyen intézkedés által mind a lelkész mind a gyülekezet. Meggyengitené a szabad választás korlátozása a vallásos buzgóságot is; akkor lennének csak valóban üres templomok, mert az egyáltalában nem szeretett lelkész szájából, nem örömet hallgatván a hívek az ígét, elidegenednének a templomtól. Hallottam már egyik-másik értelmes földmivelőtől ily nyilatkozatot: „de hiszen ha nem választhatnánk magunknak szabadon papot, az a ránk erőszakolt, elülhetne felőlünk a templomban.“ Határozottan állítom tehát, hogy: hasznos üdvös működése csak azon papnak lehet, ki igazán szereti népét s viszont szeretetik attól, legyen a szeretetnek motivuma bár, a sok, azzal nem bírók által irigyelt nagy hang vagy nt. Cz. M. ur szerint éppen a „bodros haj“. (Ev. Prot. Lap 1876. 52. sz. 427. lap.) Hogy pedig az egyháznak szeretett lelkészek legyen, az csak a szabadválasztási törvények

*) Bár úgy lenne! hogy ne kellene tartaniok. Szerk.

**) A tudomány kelleke nélkül a gyakorlat terén csak külső ügyesség fejlődhetik, a belérték pedig hiányzand, ezt nem kell kihagyni a számításból. Szerk.

meghagyása által érhető el. Ha — a mint már munkába is vétett — a szabad választás korlátozva lesz; a legegyszerűbb ember is — igen helyesen — a nép jogának megcsönkítését látná abban, és ez a tudat a legmélyebb elkeseredést fogná előidézni; olaj töltés lenne az a jó nép kebelében lappangó tűzre; a nép minden társadalmi intézményben, mely jogait csönkítja, vagy terhet rak vállára, a maga leigázását, vagy a felsőbb osztálynak őt megsemmisítendő törekvéseit látja. — Mily jól esik tapasztalnia napról-napra mostohább sorssal sújtott népnek az egyház részéről nyilvánuló szeretetet, mily jól esik hallani a vallás megnyugtató s vigasztaló szövegét! De mi történik, mit érez ez a nép, ha most már az egyház is, mely eddig vallásának szava által, a csapások közepette megnyugtatta és vigasztalta, mi lesz belőle, hol talál megnyugovást, ha már ez is ellene fordul, s jogainak, szabadságának megcsönkítésével keseríti? bizony elkeseredve fordul el az egyháztól és vallástól egyiránt. Adja Isten, hogy legyek rossz próféta, de én semmi jót nem várok a választási törvények választói jog megszorító módosításától. Mindezen okoknál fogva tehát meghagynám a nép kezében a szabad választás jogát. A küldöttségnek legfőbb hivatása lenne szerintem, megalkotni azon törvényeket, melyek a visszaéléseket megszüntetnék, s a törvényellenesen ejtett választásokat megkritikanák; sokkal inkább kellene gondoskodnia továbbá a 8—10 éves káplánok hivatalba juttatásáról, mint a már állomásokon levőknek előmozdításáról, a káplánoknál tekintetbe kellene venni azon érdemet, melyet szolgálati éveik alatt, a gyakorlat terén szereztek és felmutatni képesek; ezen érdemeiknél fogva kellene aztán őket az esperesteknek melegen ajánlani a megürült egyházakba.

Ezek az én parányiságomnak legszerényebb nézetei, a jelzett ügyre vonatkozólag. Lehet, hogy sokban tévedtem; ugyanazért a jóakaratu utbaigazítást szívesen veendem. Most pedig szeretett hazánknak s benne prot. egyházunknak jobb és boldogabb tövőt kívánva, maradtam B.-Böszörményben.

M a r j a i P é t e r,
iskolarektor.

B E L F Ö L D.

A debreczeni egyházmegyei lelkész-értekezleti gyűlés.

A debreczeni reform. egyházmegye egyetemes lelkészi értekezlete folyó évi augusztus hó 16-ik napján tartá meg gyűlését a konyári Sóstón Nyiri Péter ur elnöklete alatt. Reggeli 9 óra helyett csak 11 órakor nyílt meg a gyűlés,*) mert csak akkorra szállingózott össze 11 tag, ktk közt örömmel szemléltünk a távolabbi vidékről valókat is, míg a közelben lakók nagyrésze hiányzott. — E gyűlésről rövid tudósítást a következőkben foglalom össze.

1. Elnökünk mindenekelőtt szíves üdvözlése után a gyűlést megnyitván, két tag nem jöhetésének nála történt bejelentéséről értesít, a mi őszinte sajnálattal vétetett tudomásul.

2. A közelebbi egyházkerületi közgyűlés határozata szerint egyházmegyénk lelkészi gyám in é z e t é t illető évi 411 frt 66 kr. államsegélyi részletre nézve az értekezleti gyűlés azon megállapodását terjeszti az egyházmegyei közgyűlés elé, — ha-

*) A Debreczenből menni szándékoztak is elmaradtak a nagy eső miatt. Szerk.

tározattá emelését kérve, — hogy a nevezett összeg folytonos tőkésítése mellett, a már két év óta felebb emelt részvénydíj minden lelkész által öt évig fizetessék, azontúl a 411 frt 66 krból részvénydíja arányában reá eső összeg évi részvénydíjába tudassék be, megjegyeztetvén, hogy az egyházmegyénkbe belépő minden új lelkész 5 évig egész részvényt lesz köteles fizetni.

3. Az egyházmegyei közigazgatási és p e r e s ü g y e k szétválasztása s mikénti tárgyalása ügyében kinevezett egyházmegyei küldöttség munkálata, a három kör jegyzőkönyveiben előterjesztett módosításoknak figyelembe vételével ajánlatik az egyházmegyei közgyűlésnek elfogadásra.

Az egyházmegyei gyűléseknek hány ízben és hol leendő tartására nézve az lett az értekezleti gyűlés megállapodása, hogy évenként rendszeresen csak egy, szükség esetén azonban több gyűlés is tartassék, de mindannyiszor Debreczenben, kivéven ha valamely egyház vagy egyes egyén. azt magához meghívna.

4. Elnökünk előterjesztést tett az olvasó társulat pénztáráról. E szerint a pénztár 276 frt 2 krral rendelkezik, bele értvén a két lelkésztársunk által — több izi sürgetés ellenére — több évről mindeddig be nem fizetett 34 frtot is.

5. Könyvtárunk részére új könyvek kiválasztására s megrendelésére — ez évben száz forint erejéig — egy küldöttség választott Révész Imre, Balogh Ferencz, Tóth Sámuel, Némethi Lajos és Biró Antal könyvtárnok urakból.

6. A 3-ik értekezleti kör indítványára az egyházmegyei közgyűlés felkéretik, hogy a **vasárnap megszentelése** ügyében országos intézkedés kieszközlésére a főiszt. egyházkerületi közgyűlést keresse meg.

7. A 2-ik értekezleti kör azon indítványa, melyszerint a főiszt. egyházkerületi közgyűléssel, az egyházmegyei gyűlés, mint amazzal szerves egybeköttetésben álló testület — tudassa az általános megütközést, melyet a főiskola építésére felügyelt tanárnak, két ezer forinttal lett megjutalmaztatása az egyes egyházaknál keltett a miatt, hogy a tanár ur akkor részesül az egyes egyházak megerőltetésével hozott áldozataiból s a segélyért kiáltó egyházak és belhivatalnokok érdekének megrövidítésével elvont államsegélyi részletből alakult építési pénztárból, midőn ő az építési idő alatt tanári fizetését egészben huzta s tanóráinak fele száma alul, az iskola által fizetett helyettesek által fel volt mentve, — miután az először hirlapilag közölt megjutalmazás a már megjelent egyházkerületi jegyzőkönyvben indokoltatik — figyelmen kívül hagyatni határozottatott.

8. Mocsi Lajos konyári lelkész urnak ez évben betöltendő 50 éves lelkészsége alkalmából, — miután ő a hozzá közelebb állók közlése szerint az ünnepélyességnek sem örömeire, sem terheire magát alkalmasnak nem érzi, minden külső ünnepélyesség nélkül az egyházmegye részéről jegyzőkönyvi kivonat által óhajt az értekezlet kifejezés adatni a megért szép idő feletti örömeztetésének s áldáskívánatának.

9. A „Család és iskola“ czimű nevelés-oktatásügyi szakközlöny mindhárom értekezleti kör részére egy-egy példányban körözés alá megrendeltetni határozottatott.

10. A közelebbi egyházmegyei közgyűlés elé terjesztetik három indítvány:

a) hogy miután némely szolgabíró az anyakönyvi másolatok átvételét évről-évre elmulasztja, azok ezután visitatio alkalmával az esperest által szedessenek össze s adassanak át tömegesen a megye levéltára számára;

b) az esketési és temetési stóla — Debreczen példájára

emeltessenek fel. A prédikációval temetés 5 frtban; templomban esketés 3 s háznál esketés 6 frtban állapittassék meg;

c) a heves-nagy-kunsági egyházmegye példájára esperestünknek napdijain felül 300 forint évi tiszteletdíj adassék.

11. Végül egy ily czimű értekezés olvastatott: „Mi az oka, hogy a prot. egyház kezdi veszteni az életre egyetemes hatását?”

ys.

K Ü L F Ö L D.

A tübingai egyetem alapításának négy százados jubileuma.

Nagyon csekély egyházi jellege volt ugyan azon ünnepélynek, melyről jelen soraimmal e lap olvasó közönségét is értesíteni akarom, és mint iskolai ünnepély is jobbára csak külsőségekben nyilatkozott: de végre is mint neves főiskola ünnepélye, és pedig egy században csak egyszer előfordulható ünnepélye, megérdemli, hogy megemlékezzünk róla részletesebben. Azt hiszem, ez anézete Lapunk szerkesztőjének is és nem utasítja vissza az ünnepély megtörténte után egy szemtanu által, bár már nem az esemény színhelyéről, irt e tudósítást.

Aug. 7-én hagytam el Bástelt s a bádeni és svájezi határ mentén, a Rajna festői partján vitt magával a rohanó vonat abba az irányba, hol tőlem a szeretett haza fekszik. Elhagyván a schaffhauseni vizesést, hol az egész Rajna tomboló dühvel csapódik le a váratlan mélységbe s a tajtékzó habok felszálló pora a megalázott, megtört, de mégis büszke elem csatáját hirdeti s messzire hallatszik a bömbölő zaj, a megtört hullámok vad zenéje a korbácsolt sziklameder fölött: Singennél nem tovább keleti irányba, a haza felé, hanem északra fordult a vonat s először Bäden egy részében a regényes Hóhgau számos lovagvárral ékített basalbércei, a Jura magas sziklautai között, majd a nálunk oly hatalmas, itt oly kicsiny Duna hidján át, mindig szép vidékeken haladva keresztül, megérkeztem Tübingába, Württemberg egyetemének városába.

Más irányból, Stutgárt felől, szintén akkor érkezett meg a király, I. Károly is Olga királynővel. Az indóház igen szépen fel volt diszitve s az előlépő királyi párt a város, az egyetem, s katonai helyőrség képviselői üdvözölték. Ha van, mint bizonyosan van e Lap olvasói között oly valaki, ki valamikor a sváb egyetem hallgatója volt, a jubileum napjai alatt aligha ismert volna rá az általa egykor látott szerény városkára. Minden ház ünnepi ruhát öltözött, minden ki volt rajta javitva s zöld galy s virágkoszorú, kúszó növények, temédek lobogó, színes lampionok, ablakszönyegek oly kellemet, üde színt adtak az egésznek, minden kellemetlen benyomást szülhető fogyatkozás anynyira el volt kendőzve, hogy csuda, ha eszébe jutott az embernek elmélkedni a fölött, hogy milyen lehet voltaképen Tübinga — jubileum nélkül?

Az élet minden perczen mozgalmasabb lett, a Neckár hidját mind többen-többen taposták, mert minden új vonat — és pedig számos rendkívüli vonat is közlekedett — száz és száz új vendéget szállított az ünnepelő városba. Soha a kis Tübinga annyi vendéget nem látott egyszerre mint egyeteme jubileumának e napjaiban és egy-egy ünnepély alig sikerülhet jobban, mint a hogy egészben véve a tübingai sikerült.

A jó összhangot aug. 8-án, tehát még a tulajdonképeni ünnepély kezdete előtt az zavarta csak meg, hogy Tübinga vendégeinek e nap délutánjára kitűzött hivatalos fogadtatását az

eső majdnem tökéletesen meggyújtotta. A szép platánsétány adó, hol ez aktusnak kellett volna megtörténnie, mindenki sietve menekült fedél alá a zuhogó zápor elől. Az eső elvonulával, nem törődve a nedves padokkal, újra nagy közönség foglalta el azokat s ezentul folyt az ünnepély több napon át zavartalan rendben.

Aug. 9-kére volt kitűzve az ünnepély hivatalos megnyitása a király által. E nap reggeli kilencz órájkor már roppant érdekes látványt nyújtott az egyetem aulája. E terem elő részének balsarkán állott egy mennyezetes emelvény két székkal a királyi pár számára, attól jobbra szószék. ez előtt több pad az egyetem diszvendégei, majd a terem két oldalán elzárt helyek a tanárok, ismét külön hely egyéb vendégek, nők, a karzaton a hirlaptudósítók és zenekar számára. Már kilencz óra előtt begyűltek a tanárok violaszínű sövegekben és szintén violaszínű hajtókás fekete taláiraikban, s némelyik számos érdemrenddel mellén. Majd kilenczkor jöttek az egyetem diszvendégei, a többi német és más országokbeli egyetemek küldöttei, gyakran festői öltönyökben, magas államhivatalnokok, főtisztek, Hefele, a rottenburgi róm. kath. püspök és mások. Fél tíz órákor lépett be a királyi pár kíséretével, melyben ott volt a trónörökös, Vilmos főherceg is, a király unokaöcscse. A király megnyitó beszédét közöljük egész terjedelmében:

„Tisztelt urak! Főlemelt érzésekkel lépek önök közé, hogy országom egyetemét mai tisztelet napján, midőn 400 éves fenállásának ünnepélyét üli, üdvözöljem és számára ez örvendetes esemény alkalmával legbensőbb üdvkivánataimat kifejezem. Teszem ezt mindenekelőtt hálás tekintettel az isteni gondviselésre, mely ezen intézetet alapításától kezdve oly jóságos módon kormányozta, azt sok nehéz idők és viszonyok között szerencsésen keresztülvezette és annak azon növekedést és virágzást kölcsönözte, melynek ma örvendhetünk. Isten után magát a magas alapítót illeti köszönetünk, hirneves ősmet, **Nagyszakálu Eberhard herceget**, ki a szellemi javak magas értékének helyes fölismerésével az egyetem alapítására elhatározta magát, szándékát: „segíteni ásni az életkutját, hogy abból a világ minden részeire kikapadhatatlanul vigasztaló és gyógyító bölcsesség merítettessék“, oly kitünő módon vitte ki s ez által az országnak gazdag áldást teremtett, magának pedig maradandó emlékjelt állított. Mai napon különös szeretettel és tisztelettel emlékezünk meg róla. Megemlékezünk továbbá mindazon fejedelmekről Württemberg trónján, kik maguknak a tübingai egyetem és annak további fejlesztése körül érdemeket szereztek, különösen a nemes Kristóf hercegről, a szellemus Károly hercegről, valamint az én Istenben nyugvó uramatyámról, Vilmos királyról, kik valamennyien minden tekintetben a legbelátóbb és legmelegebb gondoskodást tanusították a tübingai egyetem iránt. Megemlékezünk ma azon sok érdemes férfiakról, kik négy évszázad folyama alatt a szellemi élet és törekvés e helyén működtek, valamint hazánk azon fiáról, kik a művelődés ezen veteményes iskolájából mentek ki és későbbi működéseik által messze földön és minden időkre tiszteletet szereztek a sváb névnek (egy Kepler János, Schelling, Hegel, Uhland).

Hogy a tübingai egyetem tisztelt névnek örvend, felismerjük azon kiválóan élénk és barátságos részvétből, melylyel ez negyedik jubeliuma ünnepélyén minden oldalról találkozik, különösen közeli és távoli testvérei köréből is, kik tiszteletüket az által mutatták ki, hogy oly sok és nagy tekintélyű férfit

küldöttek üdvözlésére. Szivemből üdvözlöm önöket, tisztelt urak, és nagyra becsült részvétökért, melylyel hazai ünnepélyünket oly kitünő módon felmagasztalják, legmelegebb köszönetemet nyilvánítom.

Visszatekintve a mult századra, a tudás minden mezején előhaladással találkozunk, mely minden előbbi fejlődést messze maga után hagy és feltarthatatlan hatalommal minden viszonyokat áthat és ural. Ujra felébred a klasszikus ókor iránti érzék, a német irodalom legszebb virágzását éri el, történelem és bölcsészet mélyebb felfogást és átművelést nyernek; e kettőnek alapján a theologia, mely az itteni egyetemen mindig különösen gondos ápolásra talált, új fejlődésre jut s a jogtudomány is életerősebb átalakulást nyer. Ez utóbbinak a koresemények befolyása alatt egyszersmind a politikai és gazdaságtani tudományok is oldalára lépnek. A figyelmesebb megvizsgálás eszközeiben való előhaladás által támogatva a természettudományok valóban csodálatraméltó föllendülést vesznek s egyidejűleg az orvosi tudomány különböző ágai előbb nem ismert magasságra emelkednek. A tudomány minden mezején való ezen nagyszerű fejlődés átható új berendezéseket, tanszékeket, intézeteket, gyűjteményeket igényel.

Köszönet Vürtemberg rendei belátó és jóakaró közreműködésének, a mi országunk egyeteme is főleg az utolsó évtizedekben, minden oldalon örvendhetett intézményei fejlődésének és tökéletesedésének, mely azt oly állapotba helyezi, hogy a különböző egyetemek egymásközti nemes versenyébe beléphet. — Örömmel emlékezem vissza azon szép időre, melyet tanulmányaim végett itt, az egyetemen töltöttem. Szerencsésnek tartom ma magamat, ha ezt 5-ik százada küszöbén azon biztosítással kísérhetem, hogy én legelső uralkodói kötelességeim egyikeül ismerem országom ezen kincsét védeni és ápolni és hogy én mindig minden eszközzel fáradozni fogok, érdemekben agg egyetemünket mindig szebb virágzás elé vezetni.

Segítsen ebben engemet az áldás felülről! Örkdjék a legjóságosabb gondviselés, mint eddig, úgy a jövőben is, tübingai egyetemünk fölött, hogy ez a legkésőbbi időig nőjön, tenyészszék és viragozzék, gyümölcsöt és áldást hozva nemzedékről-nemzedékre. Adja azt Isten!

A rector magnificus, Dr. Weizsäcker hittanár, intézett erre köszönő szavakat a királyhoz és bemutatta a többi egyetemek azon képviselőit, kik üdvkivánataikat valának kifejezendők a tübingai alma mater részére. Első szónok volt Berlinből a híres bölcsésztanár, Dr. Zeller titkos tanácsos, ki a német birodalmi összes főiskolák küldöttei nevében beszélt; utána Bécsből Dr. Zimmermann, bölcsészettanár és udvari tanácsos szólott az osztrák, svájci és baltvidéki német nyelvű egyetemek küldöttei nevében; majd leydai tanár, Dr. Van Geer, mint a németalföldi és skandináviai egyetemi küldöttek megbízottja. Ez utolsó latin beszéddel lépett a király elé s e szép nyelv csengő szavai kellemes benyomást tettek a diszes aula nagy hallgatóságára. Volt még egy szónok Württembergből s egy másik azon svájciak részéről, kik hajdan a tübingai egyetem tanítványai voltak s ezzel az ünnepély véget ért az aulában s mindenki sietett látni a program által ígért ünnepélyes menetet.

Básel.

(Folyt. köv.)

Csiky Lajos.

Az összpresbyterián zsinat.

4-ik nap. Jul. 9.

(a reggeli ülés 2-ik folytatása.)

Dr. M. Cosh nagyszabású s még nagyobb hatást keltett hitvédelmi beszéde után (lásd e szám első cikkét)

Dr. Watts, Belfastból, értekezik „a legfőbb lény személységéről.“ Értekező a beszéde folyamában mondja, hogy „a kételkedő ösztön“ egyike a legtermékenyebbeknek az emberi tevékenység összes forrásai közül. Annak általánossága bizonyosságul szolgál annak öröklött és eredeti volta mellett, és a mellett, hogy az nem valami fejlődési processus eredménye. Maga az tényleg véve, elengedhetetlen feltétel az ember értelmi és erkölcsi fejlődésére. Ezen készítő erő működése alatt a lélek visszahajtatik a lét láncolata hosszában és nyugvóhelyet nem találván a látottakban, kénytelen a fátyol alá benézni és vizsgálni a roppant láthatatlan titkait. És természetünk ezen veleszületett eleme nem is vak ösztön. Az fensőbb rendű és értelmiséget feltételez öntudatunkban való előállításánál fogva. Miként az okiság elve, melynek az egyszerűen kifejezése, igényt tart az saját jogához a tünemények felfedezésében s jellemét és hatalmát abban nyilvánítja, hogy megfelelő okot kíván. Felteszi az a kristály felől mindazon kérdéseket, miket tenni szokott a pyramisok építése felől; és nem marad az meg a másodlagos okok birodalmában, hanem a tünemények között rokonsági bizonyítékot találván, okát keresi a rokonságnak s ezen keresést addig folytatja, míg egy végső, a legfőbb okban nyugszik meg, mely birtokában van azon kellő tulajdonoknak, melyek számot adhatnak az egész universum eredete és folytatott létezése felől. Itt jövünk tehát szembe thémánkkal — ama legfőbb Való jellemével és tulajdonaival, mely az emberi lélek által „a kételkedő ösztön“ ereje alatt úgy ismertetik el, mint amely megfelel ezen csudás kosmos (világ) hatalmas alkotmányának előhozására és fentartására. A kérdés nem az, hogy vajjon van-e, vagy nincs egy végok, mert e pontban mindazok, kik némi elismerhető igényt tartanak philosophiai álláshoz, megegyeznek. Az eldöntendő pont az, hogy vajjon ezen egyedüli végok személység, vagy dolog; mert ő (t. i. Dr. Vatts) nem ismer senkit Arnold Mátén kívül, a ki haboznék azt ezen két kategória egyikebe, vagy másikába helyezni. Ezen kérdés megvitatásában természetesen szükséges, hogy helyes felfogással birjunk arról, a mi a személység fogalmában foglaltatik. Midőn azt mondjuk, hogy Isten személység, azon azt értjük, hogy Ő öntudó és önhatározó értelmi hatalom, megkülönböztetve a dolgok természetében levő öntudatlan irányosságtól, vagy a vak erőtől, mely értelem, vagy akarat nélkül cselekszik; és mi azt tartjuk, hogy saját értelmi és erkölcsitermészetünk megsértése nélkül nem tekinthetjük ez utóbbit az universum végokául, vagyis nem tagadhatjuk meg azt amaz előbbire ruházni.

Értekező az érveket ezen álláspont mellett megmagyarázván, tovább megy az azok ereje ellen szóló föellenvetések tárgyalására, melyek a német és britt irodalom bizonyos osztályainak közegén át nyertek forgalmat. Azután megjegyzi, hogy a személyes Isten léte és tulajdonai mellett szóló összes argumen-

Balogh Ferencz, felelős szerkesztő és kiadó.

tumok közt leghatalmasabb a saját erkölcsi természetünkől folyó argumentum. Minden ember tudja a jó és rossz között való különbséget és ezen különbséget mindig a kötelességérzet, vagyis az erkölcsi törvény alá való személyes vettetés fogalma követi. A törvény — mondja ő tovább — úgy fogatik fel és ismertetik el, mint a mi lényünk törvénye és mint a mi személyes felelősséget hord magával az annak megtartására rendelt természetünk teremtője iránt. Az erkölcsi törvény ezen vonatkozása egy erkölcsi kormányzóra, úgy terjesztetik elő Strausstól, mint „semmi egyéb okozó természetünk találmányánál,“ „azon czélből, hogy kívül helyezze azt szenvedélyeink hatalmának, vagy ravaszságának határán.“ Ezen törvény, megengedi ő (t. i. Strauss), mégis, „szükségképenileg vonatott ki az ember társasági szükségekre vonatkozó természetéből.“ A törvény égfelé irányuló vonatkozásának ezen előadásában ő túlnéz azon tényen, hogy a törvény Istenre való vonatkozása elválaszthatatlan az annak igényei alá való személyes vettetés épenséges fogalmától. Egyik érv az, hogy a természetünkbe oltva levőnek megengedett törvény magával hozza, mihelyt az felfogatik, egy legfőbb erkölcsi kormányzó alá való személyes vettetésünk fogalmát. Erkölcsi természetünk semmit sem tud egy személytelen végső erkölcsi hatalomról. A kötelesség fogalma egyszerre bizonyíték saját személyiségünk és azon hatalom személyisége mellett, kire az vonatkozik. Azon képzelődésektől fogva, melyek a személytelen hindu Brahmát megteremtették, azon egyaránt hiába való képzelődésekig, melyek napjainkban minden vallást egy személytelen, megismerhetetlen erő imádására szoritnának, a teremtés nem az erkölcsi hatalom gyakorlása által, vagy vallásos természetünk kívánalmainak kielégítése szerint hajtattott végre, hanem a (speculativ) szemlélődő értelem csapongó és törvénytelen gyakorlása által, erkölcsi természetünk legparancsolóbb elvei ellenére.

Dr. Watts szólási ideje a személytelen lényeg pantheisticus fogalmának érintésénél letelvén, beszédét következő szavakkal végzi: Egyszóval, az universum (mindenség) egy kosmos, egy szabályszerűleg rendezett rendszer és ennél fogva gondolat eredménye (productuma). Mivel annak myriád összefüggései czélirányosságot foglalnak magukban annak végső elemeiben, magokról ezen elemekről is csak egy megelőző gondolkodó, vagy személyes értelem létezésének felvétele által lehet számot adni. És „a kétkedő ösztön“ még ezen magas következtetésen sem engedi megnyugodnunk. Mivel a kosmos egy erkölcsi működésű rendszerben értető pontot, kénytelenek vagyunk, hacsak erkölcsi természetünkön sérelmet elkövetni nem akarunk, felyülemelkedni a pusztá értelmiségen és oki hatóságon, és ráruházni azon megelőző személyes értelmiségre mindazon tulajdonokat és előjogokat, melyek szükségesek egy erkölcsi kormányzatu rendszer létrehozására és vezetésére, az erkölcsi működésű uralkodásnak megfelelő szélességben. Ezen következtetésre mi értelmi és erkölcsi lényünk épenséges természeténél fogva kénytelenítettünk és nem szeghetjük meg azt különben, hanem ha bezárjuk szemünket, az universumban felmutatott gondolatról szóló bizonyítékok előtt és megkeményítjük sziveinket a bennünk levő erkölcsi intő (monitor) figyelmeztetései előtt.

Dr. De Pressensé, Párisból, francia beszéde folyamában, melyet Dr. Fisch, Párisból, tolmácsolt, mondja, hogy a jelenkori hitetlenségnek három különös jellemvonása van. Először, az nem szoritkozik többé egy társadalmi osztályra, hanem behatol minden osztály közé és feltalálható a tudományos em-

ber dolgozószobájában ép úgy, mint a munkás műhelyében. Másodsor, a hitetlenség most már teljes és nemcsak a kijelentést dobja el, de magát Istent is ki akarja vetni a szellemi világból. Harmadsor, a modern hitetlenek a tudomány bámulatos előhaladását oly következtetések formálására használják, a melyek tökéletesen hamisak, törvénytelenek, tudománytalanok, s a melyek által a természetfeletti világ leromboltatik. A mi a modern hitetlenség ellensúlyozását illeti, 1) nem kell túlbecsülniök annak benső erejét. A hitetlenség magában hordja megsemmisülése eszközeit. — Minden hamis rendszer arra van ítélve, hogy fejtse ki minden következményeit s aztán egy másik hamis rendszer jó annak lerombolására s ezen másik ismét egy harmadik által romboltatik le. A Hegel pantheismusa leromboltatott a Comte positivismusa által és a Comte positivismusa leromboltatott a Darwin fejlődési rendszere által; és ezen rendszernek is jelenkeznek már ijesztő következményei. Ezen rendszer nem hagy meg semmit a brutális erőn kívül; előtte az igazság és jószág csak pusztá álm és esztelenség; de az emberiség visszahökken az ily brutális vallástól. 2) El kell különitniök a politikát teljesen a vallástól. A hitetlenség nagy hatalma a mult században abba volt helyezve, hogy a vallás a politikai hatalom, és pedig üldözö hatalom élén állott. Most már Isten segedelméből az ultramontanismus elvesztette Rómában világi hatalmát; ott áll az már, hogy utolsó harczát vivja, és midőn azt is elfogta veszteni, a hitetlenség is el fogja legjobb esélyét veszíteni. 3) Művelniök kell a legfelsőbb fokú tudományos fejlődést; mert az egyház az első századokban, valamint a reformáció idejében, a műveltség élén állott. Fejleszték az egyházban azon szellemet, mely az alexandriai iskolában volt; fejleszték a keresztyénség o y védőinek iskoláját is, minők Kelemen és Origenes voltak; de műveljék mindenkefelett az erkölcsi elvet, mely szerint az Isten mindenhatósága az ember szabadságával egyesítendő. — Lehetetlen megharcolni a modern pantheismussal, ha ők ezen elvet és felelősséget háttérben hagyják. 4) A tudományt függetlennek kell hagyniök saját körében. El kell ismerniök annak jogait, de meg kell gátolniök annak betörését az erkölcsi körbe. Ne féltsek ők a vallást, ha a tudományt szabadon hagyják haladni elő; mert valóban a kettő köre különböző. És végül prédikálniök kell Krisztust a maga teljességében; mert ez a legvalószínűbb és legbiztosabb út a buján tenyésző hitetlenség leküzdésére.

Dr. Hoedemaker, Amsterdamból, mondja, hogy a gondolkodás és vizsgálódás elve (t. i. szabadossággá fajulva) szomorú pusztitást tett köztük; megszentsegtelenítette oltáraikat; lerombolta erősségeiket; megvesztegette népöket; de Isten szóla, szól most és szólani fog még ezután is, hogy „eddig mehetsz és tovább nem.“ Hollandiában nekik egy gyenge egyházuk van, mely épen most üdül a rationalismus hosszú betegségéből; de ő azt tartja, hogy Isten néha a gyengéket támasztja fel az erősek szilárdítására. Ha ők visszaneznek arra, a mi történt, azt veszik észre, hogy Isten próbáltatásait és bajaikat végre is áldásra fordította, és bár egyházuk folyó tusába volt merülve a rationalismussal, az eredmény az, hogy mig negyven évvel ezelőtt élet és erő nélkül valának, most már több, mint negyven száz lelkész prédikálja náluk az evangyéliomot s azok kitünő állást foglalnak el összes nagy városaikban s a tömeg ép azon arányban seregrel prédikálásuk hallására, a mint azok az élő Krisztust prédikálják, Midőn a népszavazás néhány évvel ezelőtt behozatott, a rationalisták bámulva ütődtek meg annak látásán,

hogyan Leyda egyetemi városában, éppen erős várakban, egy villám-sújtó többség nyilatkozott ellenük. A harc folytatában a hívők új és tisztább nézeteket nyertek az igazságról. Különösen megtanulták a biblia és kijelentés organikus jellemét; megtanulták azt is, hogy egyetlen igazság birtokából az egész környezet be-töltethetik, és ők képesek felfedezni bármely idegen elem behozatalát. Némelyek a racionalisták közül elloptak egyet, vagy kettőt ezen igazságokból; de ezek oly hatást eredményeztek reájok, minőt az Úr ládája eredményezett, midőn a Dagon templomába vitették. Minden kérdőjel, mit a rationalismus csinált náluk, Isten segedelmével felkiáltójellé változott. A naturalismus fejlődési theoriája azt mondja, először a legalsóbb, — azután a magasabb, és végre a legmagasabb; de valamit Isten tesz, az teljes már először is, és így a biblia és kijelentés állandó érv a fejlődési theoria ellen, úgy a mint az a naturalismus által elótolatik, mert amabban ők a legmagasabbat elől találják. Kérdezett tőle — mondja szónok, — hogy vajjon Kuenen*) alakított-e valami iskolát Hollandiában? Feleletül ő azt mondja, hogy Kuenen egy nagykereskedő és tőle számos kiskereskedő szerelte fel magát; de valóságban nincs semmi iskola, mi az ő nevével nevezetnék; mert a vélemények oly folyamállapotban vannak, hogy semmi iskolaféle nem alapíttathatnék.

Dr. Smith, edinburghi lelkész, az idő előhaladottsága folytán eláll azon értekezésének felolvasásától, melyet ő az alsóbb osztályok hitetlensége felől készített. Ő különben a nép hitetlenségét igen nagy mérvben azonosítja a világiság (secularismus**) elvével, és azt tartja, hogy az inkább a folyó irodalomból, mint tudományos tekintetekből nyeri táplálékát. A nép nem ellenzi a vallást, mint rendszert, melyet megczáfolhatna; hanem egyszerűen csak azért ignorálja azt, mert a világiság tartja őket kötve.***)

Elhatároztatik, hogy Dr. Smith értekezése adassék át az ügybizottságnak, kiadás végett a zsinat emlékkönyvében.

Sir Henry Moncreiff, edinburghi lelkész, mondja, hogy míg szükséges az érvelés folytatása a hitetlenség ellen a harctér magas mezőin; és míg ő szívéből örvend azon demonstráción, mely ma tétetett a presbyterianismus képessége felől a harc kiállítására, — nagyon óhajtja, hogy összes egyházaikban több figyelem fordítassék, mint most fordítatik arra, hogy az ifjúságba és népbe beleoltassék a biblia oly értelmes tanulmányozása, mely egészen függetlenítne őket a scepticus (kétkedő) agyaskodásoktól.

Dr. W a n g e m a n n, Berlinből, olvas egy értekezést, a melyben, miután referált hazája hírlapjainak, folyóiratainak és tudományos egyleteinek scepticus hangulatáról, mondja, hogy a dolgok oly állapotával szemben sajnálendő, hogy a keresztyén egyház csaknem egészen felhagyott a tudományos kutatással a physical világot illetőleg.

Dr. F l i n t, Edinburghból, mondja, hogy magának az egyháznak is óvakodnia kell hitetlenség okozásától. Ismeretes do-

*) Rationalista unitárius szellemű hittanár Leydenben.

**) Secularismus alatt értetik ma azon nálunk is terjedő elv, mely szerint csak politikával és társadalmi ügyekkel kell foglalkozni, egyház- és vallással mitsem törődni, sőt az ellen harcolni, ha igény-nyel lép fel.

***) Smith T. elismeri, vannak fontos tárgyak a fejlődés elméletével kapcsolatosok, de a Darwin, Huxley és kivált Tyndal szerinti fejlődés elméletet keresztyénellenesnek, istenellenesnek (antitheistikus) tartja. E ponton nem osztja McCosh nézetét. Moncreiff ketté vágta a vi-át, a gyakorlati oldalra vivén a figyelmet.

log, hogy a római egyház volt azon hitetlenség főoka, mely né-mely országokban uralgott. Sőt e tekintetben a protestáns egyházak is távol vannak attól, hogy mentesek volnának a hibától. Lelki életteleneségök, az evangyéliomi igazság felmutatásában tanusított fogyatkozásuk, ok nélküli megoszásaik, haragos viszálykodásaik által a protestáns egyházak is gyakran hajtották, vagy legalább segítették hitetlenségre hajtani az embereket, és a mily mértékben megválnak ezen dolgoktól, azon mértékben egyszersmind a hitetlenségnek is ellenállnak, mivel eltávolítanak némelyeket annak okai közül. Az egyháznak öntudattal kell bírnia arról, hogy a hitetlenség ellen folytatandó harc nem oly különös, vagy kivételes munka, melyet kivételes, vagy különös módon kellene végeznie, hanem olyan, a mi rendes, vagy mindennapi kötelességei közé tartozik. Maga a biblia Isten támadása a hitetlenség ellen. A hitetlenség kioltása czélul tartozik szolgálni minden igehirdető előtt, minden beszédében, melyet előad. Az ember harcolhat a positivismus, vagy pantheismus, vagy pessimismus ellen a nélkül is, hogy nevével nevezné ezeket, vagy referálna ezek ügyvivőiről; és míg ő azt tartja, hogy annak a mi különös támadásnak neveztetik a hitetlenség ellen, és kiváltképen a hitetlenség határozott formái ellen, ritkának kell lennie a szószerkesztés teendői közt, oly időkben, midőn a hitetlenség bővében van, minden lelkésznek rendes kötelessége fontolóra venni, hogy miként adhatná elő és alkalmazhatná ő úgy az Isten ígéje örök igazságait, hogy megakadályozza, vagy eltávolítsa a hitetlenséget, gyökerestől kiirtsa annak okait és ellensúlyozza annak következményeit. Továbbá az egyháznak szerinte küldenie kellene tagjainak azon osztályai közé, melyek hitetlenségbe estek, oly ügynököket, kik teljesen képesítve volnának azokat Krisztus aklába visszavezetni.

Az egyház ne elégedjék meg azzal, hogy belmissiói mezőin csak oly ügynökei legyenek, a minők jelenleg vannak, bármily kitünők is ezek a magok nemében; hanem legyenek a népesség minden főpontjain néhány oly hittérítő lelkészei, kik teljesen és kitünőleg képesítve vannak az evangyéliom követelményeit elfogadtatni a scepticus lelkekkel és szivekkel. Az ily ügynököknek úgy kellene díjaztatniok, mint városi lelkészeiknek és a különböző presbyterián egyházak egyesülhetnének előállításukra és fentartásukra s megbeszélhetnék és elhatározhatnák működésök köreit.

A protestáns egyházaknak, a hitetlenség ellen folytatott harcukban, egyesült segélyök egész súlyát kell nyújtaniok azon protestáns egyházak részére, melyeknek oly országokban, mint Franciaországban és Olaszországban, az ellenállás teljes erejét kell kifejteniök, úgy a romanismussal, mint a hitetlenséggel szemben s melyek oly nemes vitézséggel lobogtatják a túlnyomó erő ellen az igaz hit zászlóját. Ő úgy hiszi, hogy az egyes római katolikusok kegyességének teljes elismerése egyesíthető a leg-erősebb elfordulással a romanismus tévedéseitől és azon pillanatban, midőn a római udvar és egyház egy nagy nemzet politikai ügyeibe oly meggondolatlan módon avatkozik be, a mi magától oda irányul, hogy félelmesen szaporítsa a hitetlenek számát, az ő vélekedése szerint a protestánsoknak gondolóra kell venniök, hogy vajjon nem voltak-e mostanában felette szenvedőlegesek és közönyöseks a nemzeti és emberi legjobb érdekek oly világosan kiengesztelhetetlen ellenségének eljárás iránt.

Dr. C a i r n s, Edinburghból, az egyesült presbyteri egyház egyik hittanára beszéde után a fontos ülés, mely a modern hitetlenség kérdését oly nemes keresztyén hittel, szabadsággal és lojalitással vitatta meg, véget ér.

Délutáni ülés. Jul. 9.

Elnök: Campbell lelkész, Geelongból (Ausztráliából).

Tárgy: a lelki élet segélyei és akadályai.

Az elnök egy kompakt s eleven beszéddel nyitja meg az ülés folyamát, szólván az ausztráliai dolgokról.

Monod Tivadar, Párisból, értekezik a „lelki életről“, mely — mondja ő — nem egy kérdés, hanem a kérdés a keresztyénségben. Az egész keresztyénség kevesebb hasznu volna lelki élet nélkül, mint azon óriás czethalváz, mely az iparműzeum mennyezetéről függ alá. A lelki élet nem zavarandó össze a vallásos tevékenységgel. Annak a Szentlélekben van a forrása. Az nem következik szükségképen a helyes értelmi fogalomból. Egészséges nézetek lehetnek együtt egészségtelen természettel és szokásokkal. Más dolog az igazságot tartani s ismét más az igazságtól tartatni és kormányoztatni.

Dr. Thomson, Edinburghból, értekezik „a vasárnapról, mint segélyről.“ Mig ő fél, hogy a vasárnap nem tartatik meg oly valóságban, mint tartatott számos évekkel ezelőtt, egyszermind végig nézve a keresztyénség sorain, örömmel veszi észre a különböző pontokon azon intézkedéseket és mozgalmakat, melyeknek célja, a nyugalom napját fentartani s azt felujtani ott, hol csaknem, vagy teljesen elveszett. Érdekes tény, hogy Kanadában a birodalmi kormány egy rendeletet adott ki a vonatok vasárnapi közlekedésének megtiltására, hanemha nagy szükség felmerülése esetén. A britt törvényhozás, legujabb szavazatainak egyikében, visszautasítá magától oly concessio tevést, mely a vasárnapot előbb aesthetikai élvezet, vagy állati gyönyör napjává, s aztán csakhamar közönséges munka napjává tette volna. — A vasárnap megbecsülhetetlen adomány mind lelki, mind testi szempontból.

Dr. Sloane, Alleghanyból, olvas a mértékletlenségről s ijesztő képet rajzol annak uralgásáról az Egyesült államokban. Leírja annak szomorú eredményeit, hangsúlyozza, hogy az a legnagyobb akadályul van a vallás utjában és sürgeti, hogy minden törvényes lépést meg kell tenni annak elnyomására.

Dr. Knox, Belfastból, beszél az iszákosság nagy bajáról Irhonban s a hibáztatandó langyhaságról, mi az evangyéliomnak a déli részekre küldésében tanusított.

Dr. Marshall Lang, Glasgowból, kifejezi azon nézetét, hogy nagy városaikban az italmérők leverik a lelkészeket, a korcsmák leverik a templomokat.

Ferguson, vén Kinmundyból, mondja, hogy ugyanazon dolog áll a falusi vidékekről is; legalább az ő saját vidékéről, hol, bár az ő egyházközségében egy korcsma sincs, annak környékén számos korcsmák vannak, melyekből, és a fűszeres boltokból szombatontként, kapható elég szeszes ital, mitől a földmives munkások vasárnapontként dobozdnak.

Ezután több kontinensi képviselők szólnak a zsinathoz, különböző egyházaik vallásos állapotáról.

Dr. Stuart Robinson, Louisvilléből, a következő határozat elfogadását indítványozza:

„A zsinat mély érdeklődését fejezi ki a vasárnap megszentelése és az iszákosság elnyomása, mint az egyház jólétére és lelki életére befolyó dolgok iránt. A zsinat meg van győződve, hogy minden törekvésnek meg kell tétetnie, hogy a vasárnap megszentelésének kötelessége isteni kötelezettség alapjára helyeztessék, azon czélből, hogy hatályosan ellensúlyoztassanak a sokféle tetszetős törekvések, melyek annak aláaknázására té-

tennek; és a mértékletlenséget tekintve, a zsinat osztozik azon általános meggyőződésben, hogy eljött az ideje Krisztus egyházára nézve, megkezdeni komolyabb szellemben azon roszszal és óhajtja kifejezni azon reményét, hogy az egyház tisztviselői minden használható módon, és tanítás, ima, intés és példa által igyekezni fognak a legvégsőbb fokig, legyőzni azon halálos roszat.“

Kintore gróf pártolja az indítványt s ennek elfogadásával a délutáni ülés feloszlik.

(Folyt. köv.)

Bethlendi Endre.

K Ü L Ö N F É L É K.

— Iskolaszék. Megjelent Debreczenben a város könyvnyomdájában „a debreczeni helv. hitv. egyház iskolaszék ügyrendje és hatásköre.“ 8r. 16 l. 1877. Tartalma: az iskolaszék alakulása és szervezete; hatásköre és teendői általánosan; részletes utasítások az iskolaszék számára; az iskolaszék teendői az iskola belügyeire nézve. — Az iskolaszék a debreczeni ref. egyháztanács nevelésügyi szakosztályának szerves alkatrésze. — Dolgozta ez ügyrendet a nevelésügyi szakosztály 1877. febr. 14. megerősíté az egyháztanács közgyűlése f. é. máj. 6. — Ref. egyházaink, s prezsbiteriumaink figyelmét felhívjuk e hasznos könyvre.

— Sáros-Patak. A sárospataki főisk. akadémiájában és gimnáziumában a beírások f. év szept. 1-ső napján kezdődnek s szept. 5-ig tartatnak bezárólag. 6-án a tanév ünnepélyesen megnyitattik; ezentúl, az alap-, pót- és magánvizsgák tartatnak, s ezek végeztével az előadások megkezdetnek. Tandijak félévenként, — tápintézeti díjak három részletben előre fizetendők. A tápintézet teljesen újjá szerveztetett s a közös nevelés rendszere szerint átalakított, ingyenes, alapítványos, 20, 40, 60 frtos tagokkal. A bentlakók bútorzattal és fűtéssel is ellátatnak, a szobáért 5, a fűtésért 2 frt évi fizetéssel. Az akadémia és gimnázium részére új, díszes helyiség emeltetett, tágas, egészséges tantermekkel s célszerű berendezéssel, — s jövőre már e tantermekben fognak az előadások megkezdetni. — A főgimnáziumban francia nyelv és irodalomból díj nélkül — az akadémiaiban mind a francia, mind a német nyelvből, félévenként 5 frt díjért tanítatnak a szabadon vállalkozó tanulók.

Az igazgatóság.

— Debreczeni Értesítők. A) a ref. gimnázium és tanítóképezdéről, tanulók száma a 8 osztályban 718, ebből református 549; képezdészek száma 78, I. év 43, II. év 22, III. év 13. B) a helv. hitv. 8 osztályu leánynevelő intézetről, kiadta Dóczy Gedeon igazgató; volt az egész tanévben 152 növendék, ebből helv. hitv. 89, helybeli 118. VIII. o. 6; VII. o. 18; VI. o. 22, V. o. 40, IV. o. 19, III. o. 18, II. o. 14, I. oszt. 15. Tanárok, tanítók száma 9. Az új tanév szept. 1-én veszi kezdetét. E protestáns nőnövelde méltán ajánlatik a gyermekeiknek tudomány, műveltség, nevelésen kívül jellemet is adni óhajtó szülék figyelmébe; a szervezettetvet (programm) az igazgató díj nélkül bármely szülének megküldi kívánatra. Ez intézet fentartója, alapítója, felügyelője a debreczeni helv. hitv. egyház. C) városi főreáltanodáról. Tanárok száma 13; tanulók száma öt osztályban 105, ebből helv. hitv. 49, helybeli 47, vidéki 58 (e szám mutatja, hogy a város mellett segíni kellene az iskolát az államnak, úgy is felekeztnélküli). Tandij félévenként 6 frt. Az iskola igazgatója: Gelenczei Pál.

— **J e g y z ő k ö n y v.** Megjelent a debreczeni ref. egyház-megye 1877. ápril 9. Derecskén tartott közgyűlésének jegyzőkönyve, ivrét 16 l. 38. szám. Nyomatott Debreczenben. Az egyházmegyében Debreczenen kívül van tanterem 71, tanító 69, anyaegyház 26, rendes lelkész 30, segédlelkész 13.

K a s s a. Itt tartotta a hat szabad kir. városi ág. hitv. es-peresség közgyűlését aug. 7-én. Tárgyaltatott az egyházkerületi népiskolai rendtartás, s az nem fogadtatott el, mivel elfogadás esetén sok falusi felekezeti népiskolának kapitulálni kellene, azaz, községiekké lenni. (Vértes.)

— **E v a n j e l i c k y C y r k e w n i k** című tót egyházi lap júliusi füzetében azon tételre: a tót evang. egyház ne avatkozzék állami ügyekbe, azt jegyzi meg: a ref. egyház sem ment e hibától, nem különösen a magyar egyház. — Mi nem látjuk, hogy a magyar ref. egyház az állam ügyeibe döntőleg, sőt csak irányzólag is befolyhatna. Nevezett lap kívánja: egyházi téren ne a nemzetiségi féltékenység, hanem apostoli szellem fuvaljon. Mi is ezt kívánjuk. Az állami cselekményekért nem a mi egyházunk felelős. Azt kell kimutatni: a tót ajku evangélikusoknak van-e a l a p o s o k a panaszkodni jogszerűségről, ha igen, miben áll az, s kitől származik? Egyházi tekintetben sürgessék a zsinatot, s ott keressenek jogorvoslást, a politikai dolgokat pedig nem kell bezavarni az egyházba, s azokért az országgyűléshez kell fordulni. A ker. egyház minden nemzetiséget befoglaló édes anya legyen! Az ev. egyház tót ajku tagjai, csak hazafiulag érezzenek, a magyar hazában oly hit és lelkiismeretszabadságnak örvendhetnek, minőt a keleti perceptor alattvalói aligha fognak élvezni. Szeressük a hazát, szeressük az egyházat hátsó gondolat nélkül. Ez a főkulcs a tiszteltetés és jóléthez.

— **D e b r e c z e n.** Értesítés a debreczeni hely. hitv. egyház nyolcz osztályu leánynevelő-intézetéről. A debreczeni hely. hitv. egyház 8 osztályu leánynevelő intézetében — czegléd-utca 2509. szám — az 1867/8. iskolai évre a beiratások folyó aug. hó 24-től eszközölhetők. — Felvétetik 6-ik életévet bevégzett leánygyermek. — A helybeli illetőségük folyó hó 30-ig jelentkezzenek, hogy azután szept. 3-ig a vidékiek vétethessenek fel. Szeptember 4-én már — rendkívüli — csak a felügyelőséghez írásban benyújtandó indoklás mellett irathatnak be a jelentkezők. — A tandij egész évre a kezdő osztályban 20, a többi osztályokban 30 frt, iskolai szükségletek czimen 2 frt. A tandij első félévi részlete a beiratást megelőzőleg az egyházi adószedő hivatalnál, vagy a beiratást megelőzőleg az egyházi adószedő hivatalnál, vagy a beiratás alkalmával az intézetben fizetendő le. — Minden évben újra iratnak be azok is, kik az előző években már az intézet növendékei voltak. — Beiratásra a növendék szülőjével vagy annak megbizottjával jelenik meg; azok, kik az intézetnek még nem voltak növendékei, kötelesek keresztlevelet vagy keresztelési jegyet, himlőbeoltásról bizonylatot s ha már tanultak: rendes iskolai bizonyítványt előmutatni, vagy felvételi vizsgát tenni.

— **A n é m e t** prot. egyletesek taktikáját a „Tagblatt“, czélozván arra, hogy a bibliai sarktanokat nem hívő modernnek bentmaradjanak-e az egyházban, így fejezi ki: „hamis fogás kilepni azon társaság (egyház) kebeléből, melynek nézeteit nem osztja az ember, oda kell működni, hogy mások (tehát kik elvhuvalódi tagok) lépjenek abból ki!“ Modern logika!

Balogh Ferencz, felelős szerkesztő és kiadó.

H I R D E T M É N Y.

Pályázat.

A miskolci ev. ref. elemi fi-iskola első osztályának üresedésbe jött tanítói állomására ezennel pályázat nyitattik. — Az ezen állomással összekötött fizetés 470 frt 90 kr. és a tandij felemeléséből befolyni szokott összeg egy negyedrészre, mely a mult évben 60 frt volt.

A pályázók felszerelt folyamodványukat f. évi szept. 1-ső napjáig az egyház főgondnoki hivatalához nyújtsák be.

Kelt Miskolczon, 1877. aug. 10-én.

Dr. Bódogh Albert,

2—3

főgondnok.

Legujabb protestáns egyházi munka!

F. augusztus hó végén jelenik meg kiadásomban:

Népszerű halotti beszédek.

Irta Fábrián Dániel.

Első kötet. Bolti ára 1 frt 40 kr.

Előfizetési ára e hó végéig — az összeg bérmentes beküldése mellett — bérmentes szétküldéssel

csak 1 frt 30 kr.

Budapest, 1877. aug. 15.

Petrik Géza

2—1

könyvkereskedése.

IV. Kecskeméti-utca 2. szám.

Pályázat néptanítói állomásra.

A gyomai ref. egyház pályázatot nyit a központi I-ső és II-ik osztályú egy évig **ideiglenes fitanítói állomására.** Évi fizetés: 1-ör. 60 frt o. ért. 2-ör. 27 hektoliter és 46 liter buza s ugyanannyi árpa az egyház magtárából. 3-ör. 11 kiló és 20 deka faggyú, 28 kilo hús, 28 kilo só, 2 öl tüzifa. 4-er. Két köblös föld. 5-ör. Egy kis lakszoba az iskolánál. — Kötelessége a fentnevezett osztályoknak tanítása, a Tiszántúli egyházkerület által kiadott, s helyi viszonyok szerint módosított tanterv nyomán. Csakis okleveles tanítók pályázhatnak. A kellőleg felszerelt kérvények, f. évi Aug. 29-ig bezárólag, T. Garzó Gyula tanügyi lelkész urhoz küldendők. Az állomás f. évi Szeptember 1-én elfoglalandó. Az illető egy évi kifogástalan működés és magaviselet esetében állandósíttatását remélheti.

Kelt Gyomán, (Békésmegye) 1877. aug. 15-én.

Pásztor József,

egyh. jegyző.